

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Model contra werkelijkheid: 'politicologen' contra 'historici'

Berg, J. Th. J. van den

Citation

Berg, J. T. J. van den. (1987). Model contra werkelijkheid: 'politicologen' contra 'historici'. *Acta Politica*, 22: 1987(2), 235-237. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449571>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449571>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Model contra werkelijkheid; 'politicalogen' contra 'historici'?

J. Th. J. van den Berg

Vraag 390 van de (oude) rooms-katholieke catechismus¹ luidt: 'Is een bekoring zonde?' Het antwoord daarop luidt: 'Een bekoring is geen zonde, zolang wij er niet vrijwillig in toestemmen'. Bosmans is, neem ik aan, oud genoeg om zich die catechismusvraag nog te kunnen herinneren; wellicht heeft hij die met mij in de vijfde klas van de lagere school van buiten moeten leren.

Er mag in Daudts hypothese van de 'uiterste noodzaak' als richtinggevend voor de coalitievorming in Nederland, zoals ik schreef, een 'bekoring van grote eenvoud' uitgaan; hij mag er voorts een zijn van 'duivelse schoonheid'; Bosmans mag tenslotte aannemen dat ik onder die bekoring ben geraakt. Tot zover is er van zonde nog steeds geen sprake. Mijn hele verdere betoog in *Acta Politica* 86/3 diende er immers toe duidelijk te maken, dat ik in die bekoring allerminst 'vrijwillig heb toegestemd'. In minder moralistische termen: ik heb in mijn betoog getracht Daudts hypothese zo goed mogelijk uiteen te zetten, te verklaren en vervolgens te bestrijden. Dat ik daarbij geen grote woorden als 'onzin' heb gebruikt, mag niet worden gezien als 'half bezwijken', maar hooguit als een verschil in stijl tussen Bosmans en mij, waarvoor ik mij overigens allerminst schaam.

Grosso modo zijn wij het over de feiten die Daudt bestrijden niet eens, al is het goed dat Bosmans de oorsprong van de 'uiterste noodzaak'-doctrine eerder situeert dan de formatiepoging van Marchant uit 1925. Hij verzuimt daarbij dan weer te vermelden dat die doctrine – ter behoud van Coalitie en Antithese – kenmerken droeg van een bezweringsformule.² Neigingen in katholieke kring – al in de jaren twintig – om onder andere toenadering te zoeken tot de sociaal-democratie (die natuurlijk helemaal niet echt revolutionair van karakter was, zoals Bosmans moet weten) moesten met doctrines als deze de kop worden ingedrukt. Nolens begon aan het einde van zijn leven overigens al de schadelijke kanten van die doctrine te beseffen, zoals wij van Gribbling te weten zijn gekomen.

Over de naoorlogse geschiedenis zijn wij het evenzeer eens, zoals Bosmans nog eens kan nalezen in mijn betoog in genoemde bijdrage aan *Acta*

De uiterste noodzaak is een conceptie van de politieke werkelijkheid die voortvloeit uit de overtuiging dat de politieke werkelijkheid niet kan worden begrepen en niet kan worden veranderd op grond van de wetten van de natuurwetenschap. Het is een conceptie die voortvloeit uit de overtuiging dat de politieke werkelijkheid niet kan worden begrepen en niet kan worden veranderd op grond van de wetten van de natuurwetenschap. Het is een conceptie die voortvloeit uit de overtuiging dat de politieke werkelijkheid niet kan worden begrepen en niet kan worden veranderd op grond van de wetten van de natuurwetenschap.

Zie ik het verschil tussen historici en politicalogen wat betreft de benaming van het verlede verward? Zo ja, dan kan men mij tegenwerpen dat ik mij te druk heb gemaakt om iets dat in feite te herleiden is tot een futiliteit kwertje van terminologie; de term is warstordig nu haar gebruikelijk en haar betekenis meer men niet af te letterlijk nemen. Maar het Daudt of iemand anders dan een bruikbaar alternatief for nuieren voor de door mij ge-wraakte term 'uiterste noodzaak' om van de verandering en de te maken. Tot zolang veroorloof ik het mij om niet onder de indruk van de tegenwerping te komen.

Noten

1. H. Daudt, De ontwikkeling van de politieke machtsverhoudingen in Nederland sinds 1945, in: *Nederlands 1945*, Dierhouwingen over ontwikkeling en beleid, Dordrecht 1986, p. 175-187; idem, Coalitievorming in de naoorlogse Nederlandse politiek, in: *Verslag van de eerste vergadering van beide afgevaardigde Staten*, Amsterdam 1984, p. 4-19.

2. J. Th. J. van den Berg, Democratie hervormingen, politieke machtsverhoudingen en coalitievorming in Nederland, *Acta Politica* XXI (1986), p. 203-230.
3. Het Nieuw-Voorbeeld is een uitwerking van mijn kritiek, zoals ik die formuleerde in een voordracht op het 1985-congres van het Nederlands Historisch Genootschap over 'Nederland 1933-1937'. De voordracht is onder de titel 'Kanttekeningen bij de politieke en politieke ontwikkeling van Nederland, 1933-1937' gepubliceerd in de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 101 (1986), p. 21-37.

4. Daudt, De ontwikkeling..., p. 193-194.

5. Daudt, idem, p. 189.

6. Daudt, idem, p. 186; Van den Berg, idem, p. 279.

7. F. J. F. M. Duynster, De katholieke Tweede Kamer-fractie in 1918 uit haar notulen, in: *Opstellen over recht en geschiedenis*, aangeboden aan prof. dr. B. H. D. Hermesdort, Dordrecht 1965, p. 100-101; J. P. Gribbling, Willem Hubert Nolens 1860-1937. Uit het leven van een priester-staatsman, Assen 1978, p. 140-142.

Politica. Niet ten onrechte valt hij daar in het bijzonder Daudts interpretatie van de totstandkoming van het kabinet-Cals (1965-1966) aan. De omroepkwesitie leverde helemaal geen uiterste noodzaak tot samenwerking met de PvdA op, omdat die ook vanuit de oppositie gedwongen zou zijn geweest een wetsontwerp dat de VARA sauveerde (zoals het aangenomen voorstel van Klompé deed) te ondersteunen. Ook toen immers liet de fractie van de PvdA in de Tweede Kamer zich, zacht gezegd, sterk leiden door de belangen en invloed van de VARA. Daar was geen kabinet met 'links' voor nodig.

Wat mij aan Daudts redengeving nog steeds verbaast is, dat hij een veel sterker argument voor zijn uiterste-noodzaakdoctrine in het geval van het kabinet-Cals ongebruikt heeft gelaten. Aan het demissionaire kabinet-Marijnen en dus aan informateur Schmelzer en formateur Cals moet in februari 1965 de aanstaande verloving bekend zijn geweest van de toenmalige kroonprinses met een Duits staatsburger. Goedkeuring bij wet van hun huwelijk zou nog heel wat moeilijker zijn (om maar te zwijgen van een mogelijk afzien van een verzoek om wettelijke goedkeuring) dan in het geval van prinses Irene die, geen directe troonopvolgster zijnde, met een rooms-katholieke heer wilde trouwen. Het zou al te gevaarlijk zijn om de PvdA hier in een vrijblijvende positie te laten staan. Dan genoot 'commitment' van de grootste partij van 'links' verre de voorkeur. Die bleek later ook bepaald noodzakelijk, tot schade aan de electorale positie van de PvdA, mede dank zij de ongelukkige brief van fractievoorzitter Nederhorst aan zijn getrouwen in het land. In de stijl van Daudt zou men vervolgens kunnen zeggen: niet zodra was dat huwelijk voltrokken, of de noodzaak tot samenwerking met de PvdA was vervallen. Zonder te beweren, dat het zo is gegaan, Daudts benadering zou aldus meer plausibel zijn gemaakt. Precies dit soort niet zo makkelijk op te helderen factoren en mogelijke achtergronden moet er, mijns inziens, toe leiden de meer 'modelmatige' benadering van een politicoloog niet bij voorbaat en niet met al te groot gemak te verwerpen. Zulke benaderingen kunnen immers de ogen doen openen voor niet-bekende achtergronden en verborgen of onuitgesproken machtsmechanismen, die anders, afgaande op (semi-)publieke uittalingen en verklaringen, riskeren verborgen te blijven.

De aardigheid van de politieke wetenschap is dat zij haar verklaringsmodel in de vorm van hypothesen openlijk voorlegt, zodat zij voor falsificatie in aanmerking kunnen komen. Historici zijn dan misschien meer op zoek naar (feitelijk) 'mensenwerk', maar zij hanteren evenzeer daarbij vaak onuitgesproken ordeningsmodellen. Dat mensenwerk moet immers de vorm aannemen van een verhaal; is dat dan geen modellering van de werkelijkheid?

Voorts, mensen kunnen van alles willen, maar tot op zekere hoogte worden zij in hun handelingsvrijheid door machtsmechanismen (dus: andere individuen en groepen) beperkt. 'Niet-links' bij voorbeeld heeft altijd uit meer bestaan dan uit de katholieken in Nederland (dat besef lijkt in Bosmans korte betoog even te verdwijnen) en tegelijk zijn katholieke leiders telkens steeds beperkt in hun bewegingsvrijheid door verdeeldheid in eigen kring. Bosmans kan gerust zijn: de recente historiografie is mij zeker niet onbekend en zij levert een belangrijk deel van de argumenten voor de invaliditeit van Daudts hypothese over de 'uiterste noodzaak'. Daarnaast is er echter, zoals hij heeft kunnen vaststellen in mijn artikel, evenzeer recent politiek-wetenschappelijk onderzoek dat Daudts stelling ondergraaft. Met die weerzin tegen de 'beweeglijkheid van de geschiedenis' onder politicologen valt het dus nogal mee: gemakkelijke generalisaties over model en werkelijkheid passen daar niet op. Veel historici doen daar dan ook gelukkig niet aan mee.

Noten

1. *Catechismus of christelijke leer ten gebruike der Nederlandse bisdommen, voorgescreven voor het bisdom Roermond door zijn hoogwaardige excellentie Mgr. dr. Gulielmus Lemmens*, Roermond 1948, p. 97.
2. J.P. Gribling, *Willem Hubert Nolens 1860-1931, uit het leven van een priesterstaatsman*, Assen 1978, p. 140.